

Kritik mot Kriminalvården, anstalten Sagsjön, för att en intagen inte ens fick information inför dubbelbeläggning

Beslutet i korthet: En intagen med skyddade personuppgifter fick inte information om att hon skulle dela cell eller möjlighet att lämna synpunkter på det. JO är kritisk till detta och konstaterar att anstalten därmed avvek från Kriminalvårdens egna anvisningar för dubbelbeläggning. Hon betonar vikten av att dessa följs och att anstalten dokumenterar bl.a. den intagnas inställning och övervägandena inför en dubbelbeläggning.

JO anser också att den intagna borde ha fått tillfälle att gå igenom sina tillhörigheter och lägga undan handlingar med känsliga uppgifter innan hon skulle dela cell. När en intagen har skyddade personuppgifter finns det enligt JO anledning att vara särskilt försiktig vid prövningen av om det är lämpligt att dela cell.

Anmälan

I en anmälan som kom in till JO den 14 oktober 2022 framförde AA i huvudsak följande klagomål mot anstalten Sagsjön och anställda där.

Hon har skyddade personuppgifter och är placerad i ett ”föräldrarum”. I början av september 2022 fick hon veta att hennes cell skulle dubbelbeläggas. Hon fick inte någon närmare information om detta. Därefter delade hon cell med en annan intagen i en vecka. I samband med det uppstod en konflikt på avdelningen och hon blev hotad av en medintagen. Hot riktades även mot hennes familj. Personalen vidtog inte några direkta åtgärder. Den 1 oktober placerades en annan intagen i hennes cell utan att hon i förväg informerades om det. Innan den medintagna kom in i cellen hann hon lägga undan känslig information. En vecka senare omplacerades den medintagna på grund av dåligt uppförande. Den 10 oktober flyttade en ny intagen in i hennes cell utan att hon informerades eller fick möjlighet att ta bort bl.a. bilder som låg synliga i cellen. Hon vill kunna känna sig trygg och önskar att personalen tar hänsyn till hennes intressen och respekterar att hon har skyddade personuppgifter. Hon bad därför om att få tala med det vakthavande befälet BB, som hade fattat beslutet om placeringen, men denna var upptagen. Hon tog i stället upp saken med klienthandläggaren CC, som dock inte hade kännedom om dubbelbeläggningsen.

Utredning

Kriminalvården uppmanades att yttra sig över klagomålen och redogöra för bl.a. myndighetens rutiner på området.

I sitt remissvar anförde myndigheten, genom regionchefen vid Region Väst, i huvudsak följande:

Uppgifter om sakförhållandena har hämtats in från anstalten Sagsjön. Bl.a. har följande framkommit.

Anstalten har sedan i början av sommaren 2022 en hög beläggning av intagna på anstalten. Detta föranleder att intagna under perioder behöver dela bostadsrum. Det är anstalten som fördelar bostadsrum till intagna utifrån gällande säkerhetsklass samt rådande beläggningssituation. Fördelningen av bostadsrum föregås inte av ett beslut utan omfattas av anstaltens faktiska handlade efter bedömning av vakthavandebefäl. BB var inte i tjänst som vakthavandebefäl vid de datum som anges i anmälan och har således inte gjort någon bedömning om dubbelbeläggning för AA:s del. CC, klienthandläggare, har vid ett tillfälle samtalat med AA gällande att dela bostadsrum. CC har inte varit delaktig i planering eller fördelning av bostadsrum.

BB uppmärksammade den 10 oktober 2022 att AA inte tydligt informerats om att hon åter skulle dela bostadsrum. BB upprättade därav en incidentrapport samma datum av vilken det framgår att AA borde ha informerats. Efter händelsen har anstalten vidtagit åtgärder genom att göra ett förtydligande i lokala instruktionen för hur de intagna ska informeras när dubbelbeläggning är aktuellt. Under utredningen av incidentrapporten har samtlig personal på anstalten återigen påmint om vikten av att informera berörd intagen om när denne behöver dela bostadsrum.

Det har inte kommit till anstaltens kännedom att AA:s familj eller anhöriga har utsatts för hot av medintagna under hennes vistelse i anstalten.

Anstaltens personal har rätt att beträda bostadsrum utan att informera de intagna om detta innan. Detta sker bl.a. dagligen i samband med visitation av bostadsrummet. Anstaltens utgångspunkt är att alltid värna om intagnas integritet, oavsett om den intagne har skyddade identitetsuppgifter eller inte. Anstalten anser att det nu finns tydliga och funktionella rutiner kring att informera intagna när det är aktuellt att dela bostadsrum.

Författningsbestämmelser

Varje intagen ska bemötas med respekt för sitt människovärde och med förståelse för de särskilda svårigheter som är förenade med frihetsberövandet. Verkställigheten ska dessutom utformas så att negativa följder av frihetsberövandet motverkas (se 1 kap. 4 och 5 §§ FäL).

När det gäller verkställighet av fängelsestraff i anstalt är utgångspunkten i fängelselagen (2010:610), FäL, att den intagne har rätt att vistas i gemensamhet med andra. Någon rätt att nattetid vistas i avskildhet finns inte. Av 6 kap. 3 § FäL framgår dock att Kriminalvården får hålla intagna avskilda från varandra i anslutning till dygnsvilan.

Av Kriminalvårdens anvisningar för dubbelbeläggning i anstalt och i häkte (2020:8) framgår bl.a. följande.

Utgångspunkten är att intagna i anstalt ska ha möjlighet att vistas i eget bostadsrum i anslutning till dygnsvilan. Intagna har emellertid inte någon uttrycklig rätt till sådan placering och det finns inte några generella begränsningar för när dubbelbeläggning kan ske i anstalt. Det finns skäl som talar för att det är mer lämpligt att dubbelbelägga bostadsrum i anstalt än i häkte, särskilt eftersom

intagna i anstalt har större möjlighet till vistelse utanför bostadsrummet, sysselsättning, andra fritidsaktiviteter samt gemensamhet.

Dubbelbeläggning av intagna i anstalt, särskilt i säkerhetsklass 1 och 2, bör som utgångspunkt och i likhet med vad som gäller i häkte enbart ske

- om det är nödvändigt av utrymmesskäl, eller
- om det är påkallat av någon annan särskild anledning.

Vidare framgår bl.a. att den intagne ska få möjlighet att lämna synpunkter vad avser en sådan placering. Något krav på samtycke från den intagne till dubbelbeläggning finns dock inte.

Kriminalvårdens bedömning

Det råder för närvarande platsbrist i landet och många anstalter har därav blivit tvungna att placera två intagna i samma bostadsrum, s.k. dubbelbeläggning. Innan en dubbelbeläggning sker ska den intagne få möjlighet att lämna synpunkter. Det krävs dock inget samtycke från den intagne för att dubbelbeläggning ska kunna genomföras. Anstalten Sagsjön bedömde den 10 oktober 2022 att det av utrymmesskäl var nödvändigt att placera en ny intagen i samma bostadsrum som AA. Detta gjordes innan AA fått möjlighet att lämna synpunkter avseende dubbelbeläggningen, vilket är beklagligt. Anstalten Sagsjön uppmärksammade själva att det skett ett misstag och gjorde en incidentrapportering avseende händelsen. Anstalten Sagsjön har därefter förtydligat den lokala instruktionen för att säkerställa att intagna får information när dubbelbeläggning är aktuellt. Därutöver har anstalten Sagsjön återigen påmint samtlig personal om vikten av att informera den intagne om det blir aktuellt med dubbelbeläggning.

AA fick tillfälle att kommentera remissvaret.

Bedömning

Kriminalvården har redogjort för relevant rättslig reglering i fängelselagen (2010:610) och för en del av myndighetens egna anvisningar för dubbelbeläggning. Det finns anledning tillägga att det av anvisningarna också framgår att anstalten inför ett beslut om dubbelbeläggning ska ta hänsyn till andra omständigheter, exempelvis om den intagna är lämplig för att dela cell. Om placeringen medför påtagliga negativa konsekvenser eller risk för skada för den intagna ska dubbelbeläggning inte ske. Vidare anges att dubbelbeläggningen löpande ska följas upp och att uppföljningen vid behov ska dokumenteras. Enligt min mening är anvisningarna i detta styrdokument både befogade och ändamålsenliga.

Även de europeiska fängelsereglerna innehåller vissa rekommendationer av betydelse för bedömningen av klagomålen. Enligt dessa regler ska intagna normalt placeras i en egen cell under natten, om inte gemensamma sovutrymmen är att föredra. Intagna får emellertid dela cell endast om utrymmet är lämpligt för ändamålet, och det ska vara intagna som kan placeras tillsammans. Så långt det är möjligt ska de intagna ges en valmöjlighet innan de måste dela sovutrymme med andra (se europeiska fängelsereglerna, 18.5–18.7).

Som Kriminalvården har anfört är alltså den rättsliga utgångspunkten att intagna i anstalt ska ha möjlighet att vistas i en egen cell i anslutning till dygnsvilan. Det överlag ansträngda beläggningsläget har dock medfört att myndigheten

dubbelbelägger celler i relativt stor utsträckning. Platssituationen och frågor om sådan beläggning har vid flera tillfällen varit föremål för utredning hos JO. Jag har tidigare uttalat att det, när dubbelbeläggning bedöms nödvändig, är en rimlig utgångspunkt att det i första hand är de intagna som samtycker till det som får dela cell. Vidare har jag framhållit att tiden som varje intagen är placerad i en dubbelbelagd cell bör begränsas och att en intagen som tvingas dela cell och känner rädsla, eller kanske bara är orolig, måste tas på allvar. Detta gäller enligt min mening oavsett om det är ett frihetsberövande som verkställs i häkte eller i anstalt. (Se särskilt JO 2021/22 s. 261, dnr O 19-2019, och t.ex. mina uttalanden efter inspektionen av anstalten Skänninge i november 2021, dnr 8042-2021.)

AA har klagat på att hon vid flera tillfällen inte fått någon information om dubbelbeläggningar som berörde henne. Kriminalvården har dock endast redogjort för omständigheterna i samband med placeringen den 10 oktober 2022. Det är oklart varför myndigheten har begränsat sitt yttrande på det sättet trots att anmälan är tydlig. Jag finner emellertid inte tillräckliga skäl att fortsätta utredningen och inleder med att kommentera hanteringen av dubbelbeläggningen det nu angivna datumet.

Jag instämmer i Kriminalvårdens bedömning att anstalten inför dubbelbeläggningen den 10 oktober borde ha informerat AA om saken och dessutom gett henne möjlighet att lämna synpunkter. Hanteringen avvek från myndighetens egna anvisningar. Vidare är det min uppfattning att AA före placeringen borde ha fått tillfälle att gå igenom sina tillhörigheter i cellen och lägga undan handlingar med känsliga uppgifter. Ett sådant förfarande är i enlighet med fängelselagens föreskrift om att en intagen ska behandlas med respekt för sitt människovärde och med förståelse för de svårigheter som är förenade med ett frihetsberövande, dvs. den humanitet som kriminalvården ska präglas av. Jag är kritisk till anstaltens brister i samband med denna dubbelbeläggning.

Kriminalvården har inte bemött det som AA gjort gällande beträffande de två andra tillfällena, men remissvaret bekräftar hennes beskrivning av den nyss nämnda situationen. Med hänsyn till det och till att anstalten Sagsjön har vidtagit åtgärder för att säkerställa att intagna där framöver får information inför dubbelbeläggning, drar jag slutsatsen att detta har fallerat flera gånger. Jag vill därför betona vikten av att anstalten följer myndighetens egna anvisningar för dubbelbeläggning samt dokumenterar relevanta omständigheter, såsom den intagnas inställning, och de särskilda överväganden som görs inför en sådan beläggning i ett enskilt fall.

Jag utgår från att anstalten gjorde bedömningen att AA var lämplig för att dela cell. Även om jag saknar kännedom om de närmare omständigheterna kring hennes person anser jag för egen del att det finns anledning att vara särskilt försiktig vid prövningen av om det är lämpligt att en intagen med skyddade personuppgifter ska dela cell. I det avseendet vill jag understryka att Kriminal-

vården har ett ansvar för att se till att verkställigheten av ett fängelsestraff sker under säkra och trygga former.

Det som i övrigt har kommit fram motiverar inte någon åtgärd eller något uttalande från min sida.

Ärendet avslutas.

Katarina Pålsson

Ärendet har föredragits av områdesansvariga rättssakkunniga Nathalie Stenmark. Byråchefen Catrine Björkman har deltagit i beredningen.